

Popolnega zla ne moreš igrati

Pogovor z Viktorijo Bencik Emeršič in Primožem Pirnatom

3. december 2013 ob 17:14,
zadnji poseg: 3. december 2013 ob 19:04
Ljubljana - MMC RTV SLO

"Iz lastne bolečine smo sposobni napraviti ogromno hudega," pravi Primož Pirnat, ki je v uprizoritvi Othella v MGL-u prevzel vlogo Jaga, enega najzlobnejših likov v Shakespearjevi dramatik. Ustvarjalna ekipa je zlo, ki poganja tragična dogajanja, konkretizirala in v ozadju našla človeško bolečino.

Na veliki oder Mestnega gledališča ljubljanskega je Othella postavil režiser **Jernej Lorenci**. V tragediji osrednji trikotnik odigrajo **Sebastian Cavazza** (Othello), **Primož Pirnat** (Jago) in **Viktorija Bencik Emeršič** (Desdemona). Jago kot osrednji motor dogajanja s svojo igro maščevanja podpihuje ljubosumje in sovraštvo vseh vpletenih - žene ga zavist, saj Othello na mesto svojega pribočnika ni imenoval njega, ampak mladega Cassia, ljubosumen pa je tudi na Othellov šarm pri ženskah in srečno zaljubljenost (ter skrivno poroko) s senatorjevo hčerko Desdemono. Z manipulativnim podtikanjem mu uspe v temnopoltem in neustrašnem mavrskem vojskovodji Othellu vzbuditi dvom o ženini zvestobi, ki naj bi se dobivala prav s Cassiem. Skozi njegove spletke, ki vodijo v tragični razplet, se izriše kompleksna igra, ki slika raznolike pojavnosti naših odnosov, od ljubezni in ljubosumja, zaupanja, zvestobe in zavezništva do izdajstva, hinavščine, povzpetništva in predsodkov, pa tudi ksenofobijo in rasizem.

Lorenci je izpostavil, da odločitev za uprizoritev Othella ni izhajala iz samega besedila, ampak iz možnosti, da bi se z njim spopadel skupaj z nekaterimi igralci MGL-a. Pri svojem delu tudi posebej izpostavlja igro kot soigro - iskanje z drugimi in skozi druge, ko posamezna vloga nastane kot vsota srečevanj in odnosov. Kako bi opisali proces s tega vidika skupnega iskanja, soigre?

Primož: Jernej že nekaj časa sodeluje z **Gregorjem Luštkom** (koreograf in asistent režije, op. a.), ki na začetku vsake vaje vodi fizične vaje, namenjene združevanju, temu, da še zadnje meje popadajo, da si postanemo zelo blizu, vstopimo v intimo in tako iz skupne energije sploh začnemo ustvarjati. Zdi se mi, da Jernej išče način, da so udeleženi vsi. Tudi pri tistih, ki imajo glede na besedilo v osnovi manjšo vlogo, poišče nekaj, kar njihovi vlogi da veliko težo. Tako smo zares vsi popolnoma udeleženi in iz takšne osnove je veliko lažje in lepše delati.

Viktorija: Pri tem projektu nam je uspelo ustvariti zelo lepo energijo, ne le med igralci, ampak med vsemi, ki smo sodelovali pri predstavi. In prav iz naših osebnih odnosov smo začeli graditi igro. Iz lastnih občutij smo tudi prepletli vse like, ki so tako popolnoma soodvisni drug od drugega. Tako do zdaj še nisem delala, sem pa blazno uživala. V takšni situaciji lažje daš vse od sebe in mislim, da smo vsi v predstavo vložili velik del sebe.

Lorenci izpostavlja tudi pomembnost "skoka na glavo", ki ga oder zahteva od igralca – prednost daje delovanju in ne da se najprej razpravlja in racionalizira ter šele potem ustvarja.

Viktorija: Začeli smo za mizo, kjer pa se nismo dolgo zadržali, kar pomeni, da smo se nekako vrgli v prazno in vztrajali, da smo prišli od začetka do konca. A besedila nismo

zapuščali, na odru smo se sproti med samim odkrivanjem in raziskovanjem ukvarjali z besedilom in pomenom.

Katera so tista temeljna vprašanja, ki vam jih je drama odprla, s katerimi vprašanji ste se v procesu vaj največ ukvarjali?

Viktorija: Največ vprašanj se je nanašalo na odnose, kdo je kdo, kdo je s kom, zakaj, kaj je kdo s kom ... Tako je bilo tudi najlažje zgraditi celoten preplet zgodbe.

Kljub naslovu je osrednji lik Jago. Je nekakšen režiser, tisti, ki poganja vse zaplete in manipulira z drugimi. Po nekaterih interpretacijah njegova motivacija ni maščevanje zaradi ljubosumja in zavisti, ampak neke vrste vaja v izvajanju moči, zato velja za personifikacijo zla. Jan Kott o Jagu zapiše: "[T]emu sovraštvu nekako manjka interes; Jago vnaprej sovraži, potem se šele zdi, da je našel razloge za svoje sovraštvo." Kako razumete Jaga v vaši uprizoritvi?

Primož: Jaga res označujejo kot personifikacijo zla, a takšnih velikih besed ne maram. Tako kot ne moreš igrati popolne čistosti, ne moreš igrati popolnega zla. To je nekako v vseh nas, zato smo hoteli iskati tisto človeško, kaj je to, od kod to človeško pride in kaj povzroča. V osnovi gre za bolečino. Ta bolečina je poglavitna, ljubosumje se pojavi zraven, v konkretnem primeru, ko Othello za poročnika postavi Cassia namesto Jaga, ne glede na to, da sta bila skupaj v vseh bitkah in dobra prijatelja. To Jaga seveda zaboli. Neki razlog za dejanja torej obstaja ... Iz lastne bolečine smo sposobni napraviti ogromno hudega.

Viktorija: Zdi se mi, da gre pri tem liku res za veliko bolečino in če se nam kaj takšnega zgodi v življenju, zmeraj iščemo novo, še večjo bolečino, ki preseže prvotno, ter mislimo, da smo se te s tem odrešili. A pomeni predvsem to, da je Jago na koncu še veliko bolj prizadet, kot je bil na začetku.

Primož: Na neki točki Othello postaja tako velik in vseobsegajoč v Jagovi glavi, da se zdi, da je Jago celo zaljubljen vanj, da njegovo življenje postane njegov alter ego. A v osnovi ga ima zares rad in ne more razumeti tega, kar se mu je zgodilo, zato ga to še toliko bolj boli. In potem se vrže v vsa ta nora dejanja.

Res pa je Jago spiritus agens dogajanja. Jernej se je odločil, da prvega dejanja ne odigramo, ampak ga povzame Jago. Že tu, ko odigra vse like, spoznamo njegov odnos do oseb, ki bodo pozneje vstopile v dogajanje. Na primer: prvič, ko se pojavi Othello, ga Jago sploh ne more igrati, v sceni Othella in Desdemone pa je jasno razvidno, da jima zavida njuno noro zaljubljenost. Prek teh njegovih vozlov bolečine vstopimo v dogajanje, ki ga nato začne režirati. Njegov marionetni svet v nekem trenutku postane že tako močan sam v sebi, da svet začne režirati tudi gledališko, na odru. V tem trenutku se v uprizoritev vplete še gledališki svet in v uprizoritvi nastopita tudi dejanska inšpicient in šepetalka.

Kot vdor realnosti?

Viktorija: Njegova dejanja tako rastejo, da na določeni točki začne vpletati vse prisotne. Vdor realnosti pa se morda pojavi dvakrat, ko gledalce tudi konkretno opozorimo, da je vse to gledališče. Čeprav se vse na odru dogaja zelo zares in zelo intimno.

Če prav razumem, ste znižali veličino zla, mu odvzeli avro in zla dejanja poiskali v človeški bližini ter prek tega zgodbo približali gledalcu?

Viktorija: Mislim, da ga nismo znižali, prej nasprotno. Vse, kar je na ravni nečloveškega, na ravni mistike ali avre, je manj boleče in manj grozno, kot če to prestaviš na človeško raven. Zato se mi zdi, da smo vsa ta grozna dejanja s tem še poglobili. Tudi Desdemona je velikokrat predstavljena kot čisto, eterično, skorajda božansko, angelsko bitje. A je tudi ona človek! In veliko hujše je, če se to dogaja človeku kot pa bitju, ki že na prvi pogled ne deluje zemeljsko oz. se zdi drugačno, kot smo ljudje v dejanskem življenju.

Primož: Ženski liki pri Shakespearju so na splošno zelo enoplastni. A ne moreš igrati popolne čistosti ali popolnega zla. Človeško pa in to človeško je mnogo širše.

Torej ste konkretizirali like in jih dopolnjevali? Ste brskali po sebi?

Primož: Mislim, da so ti liki res "zdajšnji", pa tudi zelo "naši".

Viktorija: To je v bistvu čar našega poklica. Ni se nam treba dejansko soočiti s takšno situacijo v življenju, na vajah si odpiramo nekakšne ventilčke, prostorčke v sebi, ki sami spregovorijo o tem, kako bi reagirali. Seveda ne moreš natančno reči, kako bi denimo Desdemona reagirala v takšni situaciji ali kako bi ob tem v realnem življenju reagirala jaz sama, a preizkusaš, poskusiš eno možnost, dve ... in nato začutiš, katera je prava smer. S tem, ko smo osebe prizemljili in jih postavili v realen prostor in čas, postane tudi jasno razvidno, da se to realno lahko zgodi komur koli.

Viktorija, omenili ste že, da je Desdemona pogosto predstavljena kot čisto, popolno bitje. Iz besedila jo lahko razberemo kot predano svoji ljubezni, nedolžno in naivno v igrah moči. A ni le oseba, ki jo je prevzela romantična fascinacija z Othellom; da se sploh poroči z njim, se je morala odločno in pogumno obrniti proti očetu, tradiciji in pričakovanjem, kot je nakazano v prvem dejanju. Kaj je tisto, kar jo predstavlja kot človeško, zemeljsko?

Viktorija: Ta del iz prvega dejanja drži. Da jo eksotika Mavra čisto prevzame, da zapusti dolgočasne Benetke in svoje protokolarno življenje, nakazuje, da ni le eterično bitje. V besedilu mi je zelo všeč replika: "*Zdaj našega generala žena je general.*" Dobesedno se to res ne kaže, posredno pa. Othello in Desdemona sta tako močno prepletena oz. tako močno vplivata drug na drugega, da se tudi njej ne zdi čisto nič narobe, če se slučajno vmeša v kakšno njegovo zadevo, ne ker bi načrtno hotela, da ga o čemer koli prepriča; enostavno sta zelo močno prepletena in dihata drug z drugim. Skupaj živita eno življenje. Ta replika se mi zdi zelo natančna. Nakazuje tudi to, da Desdemona ni ponižna, pokorna in prijazna zgolj zato, ker takšna mora biti. Desdemona je zelo sodoben lik. Ne moremo je razumeti samo kot nekakšno božansko privzdignjeno bitje.

Ko se zaradi ljubezni odreče preteklosti, družini, tradiciji, gre v tem do konca. Morda iz naivnosti ali ljubezenske zaslepljenosti, morda iz zaupanja ali odločnosti. Kako razumeti njeno radikalnost? Iz česa izvira?

Viktorija: Njeno čistost, vdanost, ljubezen ... absolutno razumem z distanco. Ne gre za slepo zaljubljenost, slepo zaverovanost v nekoga in potrjevanje vsega, kar on počne. Tu gre za zdravo ljubezen. Ta radikalnost je združena z zavedanjem. To se mi zdi zelo pomembno. Desdemona ni lutka, ki jo Othello in drugi lahko vodijo po svojih željah, ampak se zaveda dogajanja, zaveda se svoje ljubezni in posledic poroke z Mavrom, na koncu pa tudi tega, da bo umrla. In to sprejme. Takrat se tako ne zgodi nič več, tu je le še odzven prejšnjega in pomirjenost. Odšla je z Othellom, ker ga ljubi, takšnega sprejme in se zato na koncu tudi

prepusti smrti. Ni si zamislila takšnega poteka dogodkov, to se je zgodilo tako, kot se zgodi življenje, in v tem smislu razumem njeno radikalnost.

Primož: Je pa to res nor dokaz ljubezni. In kako ste delali Desdemono! Ona je, kar je, in od tega ne bo odstopila. V resnici je zelo močna, zato tudi od te ljubezni v skrajni fazi ne odstopi.

Kakšna sta Desdemona in Jago v odnosu do Othella? Kako to, da Jago uspe prepričati Othella, mu vzbuditi sum, Desdemoni pa ne verjame?

Primož: Ker je Othello resnično velikodušen in zaupljiv, dober človek. Ljudi ima za poštenjake. V okviru zaupanja in bližine med njima mu Jago spretno vcepi dvom o Desdemonini zvestobi. Othello pa ima v sebi tudi nekakšno "pramoškost", trdnost in čast, iz česar tudi izhajajo njegova nadaljnja dejanja.

Viktorija: Nisem prepričana, da to pomeni, da ga Desdemona ne uspe prepričati. Zaupa ji in ji je pripravljen ustreči v marsičem, a Jago tako spretno krmari z dogajanjem in stvari pripelje tako daleč, da ni več poti nazaj.

Če se zdaj ozreta na proces, kaj vama bo ostalo v spominu, kaj je za vaju osebno pomembno?

Primož: V tem procesu se je pojavil pojem, za katerega upam, da se ga bom še naprej čim bolj držal - sprotnost. To mi je pomembno. Da se stvari dogajajo zdaj. To označuje tudi omenjeni "skok na glavo". Naj se stvari zgodijo zdaj, potem pa bomo že videli. To se mi zdi pomembno tudi za samo uprizoritev, da se dogaja sproti in da je dogajanje res živo. Da ni načrta. To lahko postane problem tudi pri Jagu, saj ima že v prvem monologu načrt, kaj bo naredil. Sam pa mislim, da na začetku še nima celotnega načrta, za katerega bi se racionalno odločil, da na začetku obstaja le njegov notranji svet, dejanja pa se v resnici razvijajo sproti, sproti rastejo in se gradijo iz odnosov vseh likov. Sprotnost in pa to, da izhajamo iz samih sebe.

Viktorija: Točno to. Da dopustimo sami sebi, da se nam zgodi.

"Njeno čistost, vdanost, ljubezen ... absolutno razumem z distanco. Ne gre za slepo zaljubljenost, slepo zaverovanost v nekoga in potrjevanje vsega, kar on počne. Tu gre za zdravo ljubezen. Ta radikalnost je združena z zavedanjem," pravi Viktorija Bencik Emeršič o Desdemoni. Foto: Asiana Jurca Avci

Primož Pirnat in Viktorija Bencik Emeršič sta iz procesa vaj izpostavila "sprotnost" - da se stvari dogajajo zdaj, brez načrta, saj dejanja sproti rastejo in se gradijo iz odnosov vseh likov ter iz samega sebe. Foto: Asiana Jurca Avci

Glavni vir za lik in tragedijo naj bi bila povest Un Capitano Moro (Mavrski kapitan), ki jo je spisal italijanski avtor Giovanni Battista Giral di Cinthi, ki je svojega junaka imenoval samo Maver. A raziskovalci se ne morejo popolnoma zediniti, kje je Shakespeare dejansko dobil navdih za tragedijo, saj je bila Cinthijeva povest prevedena samo v francoščino. Določeni viri trdijo, da je glavni motiv za Othella našel v Zgodbi o treh jabolkah iz zbirke Tisoč in ena noč. Foto: Asiana Jurca Avci

Nika Arhar